

Свєнєія КОНОНЕНКО

ПАРАДОКСИ НЕПЕРЕКЛАДНОСТІ

У Києві відбулася презентація *Словника європейських філософій*, другим заголовком якого є *Лексикон неперекладних понять*. Кожен, хто бодай трохи вивчав якусь іноземну мову, знає, що при зіставленні мов завжди натрапиш на поняття, виражене засобами іноземної мови, якого не можна належним чином перекласти. Але багатовікова практика перекладу навчилася долати такі неузгодженості, знаходячи в рідній мові ті чи ті відповідники неперекладним поняттям. І тому на перший погляд предмет вищезгаданого словника видається другорядним, маргінальним, таким, на чому зосереджуватися можуть собі дозволити тільки заможні країни, для яких інші культурні проблеми успішно розв'язуються.

Але так воно лише на перший погляд. При подальшому ознайомленні із предметом “Словника”, чия сутність значно глибше передає архаїчне слово “Лексикон”, бачиш, що ця багаторічна праця ставить гострі питання культурної та філософської, а також мовної й політичної ситуації сучасної Європи. А також звертається й до вічних питань.

Отже, чим є мова? Невже винятково тільки засобом спілкування? Якщо прийняти саме таку концепцію мови, або якщо саме комунікативну функцію мови визнати головною, основоположною, то неодмінно прийде до неунікності єдиної глобальної мови, тієї мови, яку французькі інтелектуали презирливо і влучно іменують “глобіш”, globish. В історії людства неодноразово виникала стихійно або розроблялася свідомо й навіть певною мірою втілювалася ідея єдиної мови, щоб усі могли добре порозумітись. Латина середньовіччя, французька XIX століття, есперанто початку XX-го, англійська наших днів, той самий “глобіш”. Який, до речі, аж ніяк не є мовою Шекспіра із усім її неймовірним і незбагненим лексичним багатством. Ідея єдиної мови, яка, якщо не замінить, то виведе на маргінес рідні мови мільйонів, ніколи не втілиться повною мірою, оскільки це ідея спрощення світу, його катастрофічної примітивіза-

ції. І “Лексикон неперекладних понять” є потужним кроком до запобігання цим тенденціям, розкрити справжній культурний зміст ідеї об’єднаної Європи. Хоча, звичайно ж, по ресторанах чи крамницях Європи, де спілкування досить просте й одномірне неуминно звучатиме “глобіш”.

Хтось із європейських інтелектуалів висловив думку, яка перецитовувалася стільки розів, що саме її авторство загубилось: ХХІ століття буде століттям перекладачів, або його взагалі не буде. Не стимульоване впровадження єдиної й зручної мови, яку знають всі, а розвиток багатьох мов, хай навіть природних носіїв кожної не так і багато, стратегія, спрямована на опанування якомога більшого числа чужих мов та бурхливий розвиток перекладів – ось інтелектуальна настанова сучасної Європи, яку й висловив і нещодавно презентований Лексикон, в роботі над яким взяли участь філософи з багатьох країн Європи, зокрема й з України. Здійснювалась ця робота за редакцією відомої французької інтелектуалки Барбари Кассен.

Неперекладні поняття – це саме той перешийок, з допомогою якого материк лінгвістики єднається із материком філософії. Адже саме незбігання основоположних понять, висловлених засобами різних мов, є джерелом рефлексій, здатних призвести до нових філософських питань або до поглиблення старих, тобто вічних. Протягом усієї своєї історії філософія була закорінена в розбіжності різних понять у різних мовах, оскільки саме в цих розбіжностях народжувались ті абстракції, без яких філософське мислення неможливе. Отже, Барбара Кассен, яка зініціювала цю роботу, добилась підтримки цього проекту і згуртувала колектив науковців, здійснила справді науковий подвиг, звернувшись до глибин, *ad fontes*, до першооснов філософії. Та, певне, не тільки філософії, а й значно молодших наук – культурних досліджень, соціології, політології, багатьох суміжних дисциплін.

Презентуючи “Лексикон неперекладних понять”, Барбара Кассен характеризувала його не як працю в сенсі вже здійснену, завершену, а як працю, яка триває. Адже це перший етап саме такого розгляду понять світової філософської думки під кутом перекладу й неперекладності. Досить сказати, що англійське *Truth* перекладається і як Правда, і як Істина, а російсько-бердяєвському *Narod* взагалі неможливо знайти відповідник в жодній з європейських мов. Але “неперекладність” ще не означає неможливість підібрати іноземну..., краще було б сказати іномовну версію неперекладного поняття.

“Неперекладність” згідно з “Лексиконом” передбачає на порядок більші зусилля при відтворенні таких версій, зусилля, які, можливо, призведуть до нових підходів не тільки у справі перекладу, а й у роботі мислення.

Над словником працювали 150 учених з різних країн Європи, зокрема й відомі українські науковці Андрій Васильченко, Тетяна Голіченко, Валентин Омелянчик. Координатором проекту від України є Костянтин Сігов, керівник Центру європейських гуманітарних досліджень Національного університету “Києво-Могилянська академія”. Видавництво “Дух і літера” планує розпочати роботу над українською версією “Лексикону неперекладних понять”. Якщо у праці багато авторів, то цілком природно, має бути й багато перекладачів. До перекладу запрошуються всі – і досвідчені перекладачі, і студенти. Всі, хто відчуває снагу позмагатися із неперекладними поняттями світової культури.